

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Медичний факультет
Кафедра корекційної освіти

**ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ
ШКОЛИ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти бакалавр

Виконала студентка IV курсу 451 групи
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної програми
«Спеціальна освіта»
Спаліляк Каріна Олегівна

Керівник: доцент Глущенко І. І.

Рецензент: доцент Козій Т. П.

Херсон - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР УСПІШНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	7
1.1. Сутність інклюзивної освіти. Роль вчителя в організації інклюзивного навчання	7
1.2. Роль вчителя в організації інклюзивного навчання.....	10
1.3. Готовність педагога загальноосвітнього простору до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.....	15
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ- ПРЕДМЕТНИКІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМО ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ.....	24
2.1. Обґрунтування змісту та методики дослідження рівня готовності вчителів старших класів до впровадження інклюзивної форми навчання.....	24
2.2. Дослідження стану та особливостей готовності вчителів- предметників до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі	30
2.2.1. Дослідження особливостей інформаційної готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі.....	30
2.2.2. Дослідження особливостей методичної готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі.....	33
2.2.3. Дослідження особливостей інклюзивної орієнтованості та емоційної готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі.....	34
РОЗДІЛ 3 ПІДВИЩЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ	37

3.1. Шляхи підвищення готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі.....	37
3.2. Кураторська година як один із шляхів підвищення інклюзивної готовності майбутніх вчителів старших класів	40
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	47
ДОДАТКИ	52
Додаток А	52
Додаток Б.....	56
Додаток В.....	57
Додаток Г	59
Додаток Д.....	60
Додаток Е.....	62
Додаток Ж.....	63
Додаток З	64
Додаток К.....	65
Додаток Л.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства стрімкого поширення набуває інклюзивна форма навчання. Особливістю цієї форми навчання є те, що кожна дитина розглядається як цілісна особистість, незважаючи на особливості психофізичного розвитку. Інклюзивна форма навчання передбачає створення оптимальних умов для всебічного розвитку та соціалізації дитини.

За останні роки ефективність інклюзивної освіти значно зросла. Проте, деякі питання, що стосуються впровадження цієї форми навчання залишаються не вирішеними. Зокрема, актуальною є проблема готовності майбутніх вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Умовою успішного впровадження інклюзивної форми навчання є забезпечення належної підготовки педагогічних працівників. Майбутні вчителі повинні бути готові до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

Необхідність дослідження цієї проблеми обумовлена наявністю потреби якісної та цілеспрямованої підготовки у вищих навчальних закладів фахівці, готових до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі.

Готовність педагогів до роботи в умовах інклюзії розглядається в працях вітчизняних та закордонних науковців. Тенденції розвитку інклюзивної форми навчання в Україні та за кордоном детально описані в наукових працях А. Колупаєвої, І. Кузави та С. Миронової. Дослідження готовності вчителів до впровадження інклюзивної форми навчання були проведені такими вченими, як І. Богданова, І. Демченко, К. Гудзь, Л. Кондрашова, М. Алексеева, Н. Вічалковська, Н. Івашура, Н. Назарова, О. Вознюк, О. Іванашко, С. Митник, Т. Джаман та інших.

Проблему підготовки майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами окреслено в працях зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема А. Шевцова, В. Бондаря, В. Синьова, В. Тарасун, Є. Синьова, Л. Гречко, Л. Шипіциної, Н. Попової, О. Поліщук, О. Ямбург, С. Альохіної, С. Миронової, Т. Сак та інших. Використання комплексного підходу та корекційного спрямування змісту професійно-рієнтованих дисциплін у вищих навчальних закладах розглядають В. Засенко, В. Ремажевська, К. Косога, Л. Петушкова, Л. Савчук, М. Перфіль'єва, М. Попов, О. Дікова-Фаворська, О. Тараченко. Проте проблеми формування професійної готовності майбутніх вчителів-предметників до впровадження інклюзивної освіти залишається недостатньо вивченою.

Мета дослідження – вивчити та охарактеризувати рівень готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

Для досягнення поставленої мети окреслені такі *завдання*:

1. Вивчити наукову психолого-педагогічну літературу з теми дослідження. Розглянути показники готовності вчителя старших класів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

2. Враховуючи літературні джерела та сучасні наукові дослідження, що стосуються впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, розробити та апробувати анкету, яка спрямована на визначення готовності вчителів-предметників до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

3. Визначити рівень готовності вчителів-предметників до роботи в закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

4. Окреслити шляхи підвищення готовності майбутніх вчителів старших класів до роботи в інклюзивному просторі.

Об'єкт дослідження: особистість майбутнього вчителя-предметника закладу загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: готовність майбутніх вчителів-предметників закладу загальної середньої освіти до роботи в інклюзивному просторі.

Методи дослідження: при підготовці дипломної роботи було використано теоретичні та практичні методи дослідження, а саме: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукової літератури з теми дослідження, експериментальне дослідження, що передбачало анкетування майбутніх вчителів-предметників закладу загальної середньої освіти та аналіз отриманих результатів.

Практичне значення одержаних результатів. Експериментальне дослідження дало змогу визначити рівень готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані при організації навчально-виховної роботи в закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання; для поглиблення методичних порад щодо організації підготовки майбутніх вчителів до роботи в інклюзивному просторі; майбутніми вчителями з метою самостійного поглиблення знань.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота викладена на 46 сторінках друкованого тексту і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (35 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1 ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР УСПІШНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

1.1. Сутність інклюзивної освіти. Роль вчителя в організації інклюзивного навчання

Інклюзія, за визначенням С. Миронової – це «політика й процес, що надає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах». Інклюзивне навчання, відповідно до трактування вченої має на меті адаптування освітньої програми та навчально-виховного середовища до можливостей, здібностей та потреб кожної дитини [17, с. 14-15].

В останні роки інклюзивна освіта стає все більш актуальною. Це пов'язано насамперед з тим, що суспільство починає змінювати ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Як зазначає А. Колупаєва, інклюзивна освіта з кінця 20 століття є основною моделлю соціальних стосунків суспільства з людьми з особливими освітніми потребами [11, с. 7-8].

Говорячи про інклюзивне навчання З. Шевців стверджує, що це спеціально організований та керований процес в результаті якого відбувається взаємодія вчителя та учнів з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти. В результаті цієї взаємодії відбувається задоволення індивідуальних освітніх потреб усіх учнів, кожна дитина має змогу засвоїти знання, вміння та навички, перебуваючи в колективі однолітків [33, с. 20].

Вагомою перевагою інклюзивної форми навчання, за даними науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, є те, що освіта дітей з особливими освітніми потребами ґрунтується на принципі забезпечення права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання [20].

Інклюзивна освіта має ґрунтуватися на визнанні та повазі до індивідуальних людських відмінностей і, як зазначає А. Колупаєва, передбачає збереження відносної автономії кожної суспільно-соціальної групи. Вчена розділяє думку багатьох закордонних дослідників та зазначає, що інклюзивна освіта має сприяти [12, с. 10]:

- розвитку здібностей дітей з особливими освітніми потребами;
- визнання суспільством того, що нормальний розвиток не є "загальноприйнятною нормою";
- задоволення потреб дітей з особливими освітніми потребами, врахування їх інтересів та здібностей;
- створення власної системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами, їх батьків і фахівців які навчають дітей;
- залучення батьків до лікування та навчально-виховного процесу їх дітей.

В основу інклюзивного навчання покладено такі основні принципи: адаптації та модифікація навчально-виховного процесу. В своїх наукових працях З. Шевців трактує процес адаптації, як зміну характеру навчання чи способу організації навчально-виховного процесу, але вчений зазначає що при цьому не змінюється зміст та понятійна сутність матеріалу. Вчитель змінює спосіб повідомлення матеріалу, організації учнів класу. Вибір видів адаптації повинен враховувати потреби конкретних учнів, їх поведінку, організаційні навички та сенсорні потреби. Модифікацію навчання вчений характеризує як зміну характеру навчальної діяльності. Модифікація може бути виконана двома шляхами: зменшення змісту матеріалу, який має засвоїти дитина або зниження вимог до участі в певних видах роботи. Обов'язковою умовою й обговорення з родиною дитини всіх видів модифікації та адаптації [33, с. 59].

Вивчаючи побудову інклюзивної системи освіти В. Синьов виділив такі основні засади [28, с. 11]:

- надання кожній дитині рівного доступу до навчання в закладах загальної середньої освіти;
- визнання важливості та необхідності навчати кожну дитину, створення для цього відповідних умов;
- розроблення навчальних програма на основі особистісно-орієнтованого та індивідуального підходів;
- забезпечення права дітей розвиватися у родинному оточенні, залучення батьків до навчально-виховного процесу;
- реалізація командного підходу, тобто залучення до навчання та виховання дитини з особливими освітніми потребами інших фахівців;
- використання вчителями в своїй практиці результати сучасних наукових напрацювань, рекомендації науковців та практиків щодо реалізації інклюзивного навчання.

Досліджуючи психолого-педагогічний супровід дітей в інклюзивній освіті І. Родименко та Т. Крижановська дійшли висновку, що спеціальна допомога дітям з особливими освітніми потребами має включати не лише організацію навчального процесу, а й соціальну адаптацію дитини [24, с. 9].

Серед основних перешкод впровадження інклюзивної форми навчання А. Колупаєва виділяє [11, с. 39]:

- відсутність або низький рівень підготовки вчителів до роботи в інклюзивному просторі;
- психологічні бар'єри, що виявляється в неспроможності викладати матеріал дітям з особливими освітніми потребами;
- недостатня кількість навчально-методичних та матеріальних ресурсів;
- небажання вчителів змінювати та вдосконалювати своїх методи навчання.

Отже, в ході своєї педагогічної діяльності в умовах інклюзивного навчання вчитель має виконувати широкий спектр обов'язків, які

включають навчання, виховання, розвиток, корекцію та соціалізацію різних категорій дітей. Важливим є усвідомлення значення кожного напрямку роботи та побудова навчально-виховного процесу з урахуванням особливостей, потреб та здібностей кожної дитини.

1.2. Роль вчителя в організації інклюзивного навчання

Однією з найбільш вагомих умов ефективності навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі, на думку С. Миронової, є формування компетентності вчителів закладу загальної середньої освіти для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Вагома роль відводиться психологічним, когнітивним та методичним компетентностям вчителів старших класів закладу загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання [17, с. 60].

Розвиток закладу освіти, як зазначає С. Миронова, залежить від компетентності педагога, а саме: знань, умінь, навичок, педагогічної культури, професійної майстерності та творчого потенціалу [19, с. 117].

Робота з дітьми з особливими освітніми потребами вимагає від кожного вчителя великої затрати часу та зусиль, самовідданості, любов'ю до дітей. Важливою вимогою є наявність оптимістичного настрою вчителя, врівноваженість і та емоційної виразності, високий рівень педагогічної майстерності. Учитель, як зазначає С. Миронова, повинен бути готовий до удосконалення своїх вмінь, творчого пошуку та виконання багатьох соціальних ролей [18, с. 178-179].

Для роботи з дітьми із особливими освітніми потребами, як зазначає І. Юхимець, необхідно діагностувати можливості дитини, та дати їх кваліфікаційну оцінку. На цій снові вчитель має розробити індивідуальні навчальні програми. Для цього вчитель має володіти глибокими знаннями свого предмету, загальною методикою викладання та методикою роботи із дітьми з особливими освітніми потребами.

Більшість вчителів старших класів відчують значні труднощі, що насамперед пов'язано з відсутністю досвіду роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Вагому роль також відіграє низький рівень володіння відповідними знаннями та небажання або відсутність можливості використовувати знання та досвід колег, батьків в організації навчання дітей з особливими освітніми потребами в межах інклюзивного навчання [34, с. 6].

Беручи до уваги те що, інклюзивна освіта базується на основних принципах гуманної педагогіки та принципі природовідповідності, вчитель повинен не лише зрозуміти дитину а й прийняти її. На думку З. Шевців, кожна дитина, незважаючи на її особливості, має право бути такою, якою вона є. А отже, під час організації навчання дітей з особливими освітніми потребами вчитель повинен формувати також їх моральні та етичні цінності [33, с. 66].

Перешкодою в провадженні інклюзивної освіти є психологічний бар'єр у вчителів стосовно дітей з особливими освітніми потребами. С. Альохіна стверджує, що ставлення вчителів до інклюзивного навчання та дітей з особливими освітніми потребами змінюється тоді, коли вчитель починає працювати в інклюзивному класі та спостерігає перші успіхи в навчанні дітей з особливими освітніми потребами [2, с. 90].

Різниця між вчителем загальноосвітнього простору та корекційним педагогом, за С. Мироною, полягає в специфіці діяльності за характером та способом організації. Підготовка вчителя, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами має бути значно глибшою. Це пов'язано з тим, що такий педагог має володіти знаннями не лише загальної методики викладання, а й спеціальної педагогіки та психології, основ медичних знань. Робота вчителя старших класів з дітьми з особливими освітніми потребами в межах інклюзивного навчання ускладнюється нерозумінням суспільства необхідності навчання дітей з

порушеннями психічного та фізичного розвитку, недостатнім методичним та фінансово-матеріальним забезпеченням [18, с. 182-183].

Педагог, який планує працювати з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання, на думку С. Кучерука та Ю. Бойка, повинен відповідати певним вимогам. По-перше, вчитель має усвідомлювати цінність дитячого віку, адже він є фундаментом формування особистості. По-друге, вчитель має володіти етичною свідомістю та педагогічною етикою, любити та поважати дітей, знати закони про права дитини і сприяти реалізації прав особистості. По-третє, вчитель має володіти умінням розв'язувати поставлені завдання та знаходити правильні шляхи реалізації способів подолання перешкод. Однією з найголовніших вимог є готовність вчителя до взаємодії з батьками дітей та іншими фахівцями, які працюють з дітьми [14, с. 43].

Серед особистісних цінностей педагога, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами має бути усвідомлення мети і мотивів професійної діяльності. С. Миронова вважає, що основа професійної та особистісної позиції майбутнього педагога складається з таких компонентів [19, с. 127-139]:

- любов до дітей, рівне ставлення до кожного з них, поважлива вимогливість;
- розуміння особливостей дітей з психічними та фізичними порушеннями, врахування їх під час організації навчально-виховного процесу;
- готовність розуміти та приймати погляди, інтереси та думку кожної дитини;
- володіти витримкою, в різних педагогічних ситуаціях;
- готовність до переосмислення та зміни способів і прийомів професійної діяльності.

Вчитель, як зазначає І. Луценко, має враховувати особливості психофізичного розвитку дитини та працювати над адаптування змісту,

методів та засобів навчання. Необхідним є використання додаткових заходів, що спрямовані на підвищення якості засвоєння навчального матеріалу дітьми з особливими освітніми потребами [15, с. 237-238].

Вчитель інклюзивного класу має певні обов'язки [3, с. 7-8]:

- попередня оцінка рівня розвитку учнів, звітування про прогресу учнів після навчально-виховної роботи;
- планування навчального процесу та передбачення видів діяльності, враховуючи індивідуальні особливості учнів класу;
- забезпечення ефективного засвоєння навчального матеріалу учнями, відповідно до навчальних цілей та завдань, які зазначені в індивідуальному навчальному плані;
- залучення батьків та інших фахівців до процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- використання інформації, отриманої від батьків та інших фахівців, під час планування своєї роботи щодо організації навчально-виховного процесу.

Вчитель старших класів загальноосвітньої школи з інклюзивною формою навчання має виконувати певні функції. За даними, висвітленими в дослідженні Т. Джаман, основними функціями вчителя, який залучений до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі є [6, с. 120]:

- основні (реалізація освітніх, виховних та корекційно-розвивальних завдань);
- діагностична (виявлення актуального та потенційного рівнів можливостей дитини, її потреб);
- корекційна (проведення комплексу заходів, які спрямовані на послаблення або подолання певних труднощів в навчанні, порушень в розвитку; соціалізація дитини, введення її в колектив однолітків);
- інклюзивна (адаптація програми, з врахуванням можливостей та потреб дитини);

- рефлексивна (підбір критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів та аналізу результатів навчально-виховного процесу).

Важливими для успішності впровадження інклюзивної форми навчання, на думку Є. Кетріш, є неповторність особистості педагога та учнів, особливості класу, школи, тощо. У зв'язку з цим перед вчителями стоїть важливе завдання – використання сучасних психолого-педагогічних знань для розроблення та впровадження в практику власної методики педагогічної діяльності. Для цього вчителю необхідно змінити підхід до реалізації змісту освіти та погляди на організацію навчально-виховного процесу [10, с. 64-65].

У своїх наукових напрацюваннях О. Мельничук та Н. Ярошук, висвітлюючи думку українських дослідників, визначають такі умови забезпечення ефективності інклюзивного навчання [16, с. 80]:

- позитивна налаштованість персоналу закладів загальної середньої освіти;
- адекватне сприймання вчителями дітей з особливостями освітніми потребами;
- здатність забезпечити соціальну взаємодію дітей із різними особливостями психофізичного розвитку;
- вміння взаємодіяти з батьками.

З огляду на це, на думку О. Мельничук та Н. Ярошук, є необхідним здійснення психологічної підготовки та забезпечення психологічної підтримки майбутнім вчителям-предметникам інклюзивного простору. Рекомендується проводити семінари, тренінги для розвитку і закріплення відповідної моделі поведінки стосовно дитини з особливими освітніми потребами [16, с. 80-81].

Отже, вчитель відіграє провідну роль в організації освітнього процесу, тому завдання вчителя значно ширші ніж лише надання учням знань з певного предмета. Вчитель має навчати дітей використовувати набуті знання в повсякденному житті, виховувати кожного учня,

навчити взаємодіяти з іншими та сприяти його всебічному розвитку, враховуючи при цьому наявні порушення психофізичного розвитку.

Вчитель має виконувати певні функції, основними з яких є навчання дітей з особливими освітніми потребами, їх виховання та розвиток, послаблення та подолання труднощів у навчанні, соціалізація дитини та допомога їй адаптуватися в колективі однолітків. До обов'язків та функцій вчителя також відносять адаптації та модифікації навчальних програм відповідно до можливостей та потреб дитини. З огляду на це – неготовність вчителя є однією з основних перешкод успішного впровадження інклюзивної освіти.

1.3. Готовність педагога загальноосвітнього простору до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами

Успішність та ефективність впровадження інклюзивної освіти обумовлено насамперед готовністю вчителів до роботи в інклюзивному просторі. Під поняттям "готовність" К. Гудзь розуміє "погодженість робити що-небудь, стан за якого все зроблено, усе готово" [4, с. 129].

Для успішного впровадження інклюзивної освіти обов'язковим є усвідомлення вчителем значущості різних змін та інновацій в освітній системі як на професійному, так і на особистісному рівні. Залучення педагогів до інклюзивного простору часто відбувається спонтанно. І. Юхимець зазначає, що основною проблемою сьогодення є неврахування особистісної та професійної готовності вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [34, с. 10].

За дослідженнями С. Альохіної, готовність вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання складається з таких компонентів [1, с. 32-35]:

- знання педагогічних технологій;

- інформаційна обізнаність про особливості дітей з особливими освітніми потребами;
- наявність знань з загальної та спеціальної психології, загальної та корекційної педагогіки.

Поняття «інклюзивна готовність» було введено В. Хитрюком. За трактуванням вивченого «інклюзивна готовність – це складна інтегральна суб'єктивна якість особистості, що змістовно розкривається через комплекс компетенцій і визначає можливість ефективної професійно-педагогічної діяльності в актуальних умовах» [31, с. 81].

Розглядаючи готовність вчителів до роботи в умовах інклюзивного навчання А. Чередник зазначає такі основні види готовності вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання [32, с. 347]:

- науково-теоретична,
- психологічна,
- практична.

В своїх наукових напрацюваннях Дж. Корбет виділяє такі основні складові культури педагога, який залучений до роботи в інклюзивному просторі [35, с. 55-59]:

- визнання рівних прав всіх учнів на отримання освіти та забезпечення цього права з урахуванням їх потреб, можливостей та особливостей засвоєння матеріалу;
- розуміння того, що інтелектуальний розвиток людини залежить не від соціального та академічного статусу;
- свідоме ставлення педагогічних пріоритетів та цінностей на вищій щабель;
- повага до думок та поглядів науковців, врахування їх рекомендацій під час власної педагогічної діяльності;
- вміння працювати в команді, здатність особисто організовувати колективне співробітництво.

В готовності вчителів до роботи із дітьми з особливими освітніми потребами Г. Пивоварова виділяє дві групи чинників: зовнішні та внутрішні. До внутрішніх чинників відноситься рівень емпатії вчителя, ставлення учнів, здатність до саморозкриття, відсутність стереотипів, гнучкість у спілкуванні, рівень самоактуалізації вчителя. До зовнішніх чинників вчена відносить – наявність відповідного дидактичного матеріалу та програмного забезпечення, наявність досвіду роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, володіння відповідними знаннями щодо організації навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної освіти, матеріальне забезпечення навчальних закладів[21, с. 103].

Серед методологічних підходів до визначення готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі А. Чередник зазначає [32, с. 347]:

- функціональний;
- особистісний;
- особистісно-діяльнісний.

Вивчаючи структурні компоненти готовності вчителя старших класів до навчання дітей з особливими освітніми потребами, І. Юхимець виділив такі компоненти [34, с. 11]:

- мотиваційний (включає усвідомлення інтересів, потреб та вимог, які висуває суспільство та колектив);
- орієнтаційний (усвідомлення цілей, досягнення яких забезпечує реалізацію поставленого завдання; оцінка і осмислення умов майбутньої діяльності; актуалізація власного досвіду, що пов'язаний з виконанням подібних завдань);
- оцінний (оцінка вчителем власних можливостей);

- вольовий (здатність до самоконтролю, регуляції своєї діяльності, мобілізація сил відповідно до умов діяльності та поставлених завдань).

А. Сиротюк до структури педагогічної компетентності включає наступні компоненти [29, с. 66-68]:

- професійно-спеціалізовані (здатність використовувати наявні знання, вміння та навички при організації навчального процесу для дітей усіх категорій; вміння створити доброзичливу атмосферу в дитячому та педагогічному колективах для успішної соціалізації та всебічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами; здатність організовувати просвітницьку та пропедевтичну діяльність з питань інклюзивної освіти);

- особистісні якості (психологічна та мотиваційна готовність, активний саморозвиток, комунікативні якості);

- професійно-особистісна позиція (створення толерантного, індивідуалізованого середовища навчання та всебічного розвитку дитини).

Класифікуючи структурні компоненти готовності вчителя до роботи в загальноосвітніх школах з інклюзивною формою навчання, І. Юхимець виділяє наступні компоненти [34, с. 12]:

- мотиваційний (передбачає позитивне ставлення, бажання займатися певним видом діяльності та інтерес до нього);

- когнітивний компонент (наявність необхідних знань, умінь, навичок та уявлень про особливості дітей з особливими освітніми потребами та вміння організувати навчально-виховний процес з урахуванням цих особливостей);

- гностичний (володіння методами та засобами навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання);

- оцінний (здатність реально оцінювати свою професійну готовність, визначати шляхи підвищення професійної готовності).

Вивчаючи наукові доробки З. Шевців, нами було з'ясовано, що вчителі загальноосвітніх шкіл з інклюзивною формою навчання повинні володіти такими знаннями [33, с. 68]:

- підходи та способи організації навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами;
- основні положення загальної та корекційної педагогіки, загальної та спеціальної психології;
- особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами;
- особливості організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами відповідно до їх можливостей;
- зміст та методи роботи з батьками та іншими фахівцями, які залучені до навчально-виховного процесу з дітьми з особливими освітніми потребами.

Розглядаючи особливості готовності майбутніх вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі, О. Іванашко та Н. Вілковська як і більшість науковців виділяють три основних аспекти [9, с. 329]:

- теоретичний;
- практичний;
- психологічний (професійно-особистісний).

Теоретична підготовка вчителів-предметників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, відповідно до напрацювань І. Зимньої, включає в себе такі основні компоненти [8, с. 193]:

- знання про особливості розвитку дітей з психічними та фізичними порушеннями;
- відповідні знання щодо особливостей навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами;
- відомості про методику роботи з дітьми певної нозологічної та вікової групи.

Практична готовність вчителя, відповідно до Саламанської декларації, передбачає у вчителів наявність певних професійних навичок, які необхідні для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; вміння позитивно налаштовувати дітей на навчальну діяльність, вживати заходи щодо подолання негативізму учнів класу до дитини з особливими освітніми потребами; вміння подолати психологічний бар'єр, який виникає між вчителем та дітьми з особливими освітніми потребами [26].

До складових практичної готовності вчителя до роботи в інклюзивному просторі, за І. Зимньою, відносяться: оцінка особистісних та професійних умінь і навичок щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; виділення недоліків та прогалин в знаннях, виправлення яких підвищують готовність вчителя до роботи в інклюзивному просторі; володіння методами роботи з дітьми різних категорій; можливість взаємодії з іншими фахівцями, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами [8, с. 193].

Вивчаючи готовність вчителів загальноосвітнього простору до роботи в інклюзивному просторі, Д. Зайцев у своїй праці окреслює такі професійні та особистісні якості вчителя [7, с. 40-48]:

- знання методики роботи з дітьми із особливими освітніми потребами;
- знання особливостей та закономірностей розвитку дітей з порушеннями психічного та фізичного розвитку;
- терпіння та витримка, сила волі, делікатність, чуйність, професійність, толерантність та врівноваженість, як основні особистісні характеристики;
- вміння знайти індивідуальний підхід до кожної дитини;
- гнучкість у виборі методів, засобів та форм роботи;
- вміння співпрацювати з іншими спеціалістами та батьками дитини;

- володіння інноваційними технологіями організації навчально-виховного процесу;
- оптимістичний настрій, щодо навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами;
- компетентність.

До компонентів професійно-особистісної готовності майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти належать [22]:

- мотиваційний (сукупність мотивів до роботи, внутрішня готовність до позитивного сприймання дітей з особливими освітніми потребами);
- когнітивний (знання і уявлення про особливості психофізичного розвитку дітей і особливості побудови навчального процесу з урахуванням можливостей та потреб дітей з особливими освітніми потребами);
- креативний (творча активність і особистісні якості вчителя);
- діяльнісний (способи і прийоми реалізації знань, умінь та навичок в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами).

Думка С. Сабельникової тотожна з вищезазначеними. Вчена наголошує на необхідності [25, с. 47]:

- уявлення про сутність інклюзивної освіти і розуміння особливостей інклюзивної форми навчання, відмінність від інших форм навчання;
- знання особливостей та закономірностей розвитку дітей;
- володіння методами організації навчального процесу для спільного навчання дітей з різним рівнем розвитку;
- вміння організувати взаємодію між усіма суб'єктами освітнього процесу.

Вивчаючи стан готовності вчителя до педагогічної діяльності у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання, З.

Шевців визначив такі критерії інклюзивної готовності вчителя старших класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [33, с. 23]:

- усвідомлення необхідності та значущості виконання соціальної та педагогічної діяльності;
- готовність долати перешкоди та невдачі, орієнтованість на позитивний результат;
- здатність до рефлексії, готовність підвищувати рівень своїх знань, вмінь та навичок;
- наявність відповідних особистісних якостей, які необхідні для навчання та виховання учнів в умовах інклюзивного навчання.

Окрім набуття знань умінь та навичок, становлення особистості майбутнього вчителя в процесі його підготовки в закладі вищої освіти передбачає, за Б. Сарсенбаєвою, також особисте самовдосконалення. Майбутній вчитель має оволодіти такими якостями як комунікативність, активність, творчість, тактовність, здатність критично оцінювати власну діяльність [27, с. 47].

Процес професійної підготовки вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання, за О. Фурманом, відбувається за допомогою школи, психологічного супроводу, методичної служби, закладів післядипломної освіти та під час підготовки вчителів в закладах вищої освіти [30, с. 81-83].

Аналізуючи наукові напрацювання О. Кузьміної, нами було з'ясовано, що в результаті відповідної підготовки майбутні вчителі інклюзивного простору мають розуміти сутність та особливості інклюзивної освіти, закономірності та особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами, вміти підібрати засоби та методи навчання, застосовувати на практиці різноманітні способи педагогічної взаємодії з різними учнями, вміти створювати в інклюзивному просторі корекційно-розвиваюче та навчальне середовище для всіх дітей, активно

здійснювати самоосвіту та прагнути до вдосконалення своїх педагогічних навичок [13].

Підвищити рівень готовності майбутніх вчителів до роботи в інклюзивному просторі, на думку І. Демченко, можна шляхом включення у навчальний план педагогічних спеціальностей нових дисциплін, що містять відомості про сутність та особливості інклюзивної освіти та особливості навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами [5, с. 361-363].

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України рекомендовано з 2012-2013 навчального року впровадити у навчальний процес закладів вищої освіти навчальну дисципліну «Основи інклюзивної освіти». Але вище зазначену дисципліну рекомендовано включити лише до навчальних планів майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти, соціальної педагогіки [23].

Отже, структура готовності педагога загальноосвітнього простору до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є складною. До основних компонентів готовності вчителя до роботи в закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання відносять: теоретичний, практичний та особистісний компоненти.

Ефективність впровадження інклюзивної форми навчання залежить не лише від наявності певних знань умінь та навичок щодо організації навчально-виховного процесу, а й від розуміння та усвідомлення необхідності навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, вміння подолати психологічні бар'єри, позитивна налаштованість. Обов'язковою умовою є бажання вчителів аналізувати свої знання, вміння та навички, оволодівати новими формами та методами роботи, прислуховуватися до думки інших фахівців, вміння співпрацювати з батьками.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ПРЕДМЕТНИКІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМО ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Обґрунтування змісту та методики дослідження рівня готовності вчителів старших класів до впровадження інклюзивної форми навчання

У зв'язку зі збільшенням кількості учнів, які бажають навчатися в загальноосвітніх школах з інклюзивною формою навчання особливого значення набуває вивчення готовності педагогів загальноосвітнього простору, зокрема вчителів-предметників, до роботи в умовах інклюзії. Останнім часом значна увага приділяється підготовці корекційних педагогів та асистентів вчителя до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами (С. А. Колупаєва, В. Синьов, Є. Синьова, С. Миронова та ін.). Також вивчається готовність вчителів початкових класів загальноосвітнього простору до впровадження інклюзивної форми навчання (І. Демченко, К. Гудзь, М. Алексєєва, Н. Назарова, С. Митник та ін.). Проте недостатньо уваги приділяється питанню підготовки вчителів-предметників старших класів загальноосвітніх шкіл до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Для одержання об'єктивних даних про рівень готовності вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі нами було організовано експериментальне дослідження, спрямоване на визначення стану сформованості психологічних, методичних та когнітивних компетентностей вчителів старших класів загальноосвітнього простору до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Під час розробки експериментальної методики вивчення рівня готовності майбутніх вчителів-предметників до впровадження інклюзивної форми навчання та аналізу результатів дослідження ми спиралися на науково-методичне трактування цієї проблеми, представлене у працях А. Колупаєвої, З. Шевців, О. І. Демченко, І. Зимньої, Іванашко, К. Гудзь, М. Алексєєвої, Н. Грозної, Н. Вічалковської, О. Кас'яненко, О. Кузьміної, С. Альохіної, С. Митник, С. Сабельникової, Т. Джаман та ін.

Завданнями експериментального дослідження були:

- визначення рівня обізнаності студентів педагогічних спеціальностей про інклюзивну освіту та їх ставлення до впровадження цієї форми навчання;
- з'ясування наявності у майбутніх вчителів загальноосвітнього простору знань про особливості психофізичного розвитку дітей, які залучені до інклюзивного навчання;
- виявлення рівня організації навчального процесу в інклюзивному просторі;
- дізнатися чи є у майбутніх вчителів-предметників бажання проходити навчальну практику та в подальшому працювати в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Теоретичний аналіз літературних джерел дав змогу з'ясувати, що більшість досліджень спрямованих на визначення рівня інклюзивної готовності охоплюють фахівців дошкільної та початкової освіти, корекційних педагогів та асистентів вчителя. Так, вивчаючи наукову літературу було встановлено, що при переході дітей з особливими освітніми потребами до старших класів загальноосвітніх шкіл виявляються труднощі в засвоєнні навчального матеріалу. Це пов'язано з низьким та нерівномірним рівнем готовності вчителів-предметників до навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Тому, на нашу думку, нагальною проблемою сьогодення є розробка та проведення дослідження, спрямованого на визначення актуального рівня готовності майбутніх вчителів старших класів до роботи з дітьми із особливими освітніми поребами в умовах інклюзивного навчання.

З цією метою нами було розроблено анкету (Додаток А) для опитування студентів спеціальностей 016 Спеціальна освіта, 014 Середня освіта (Хімія), 014 Середня освіта (Математика) 1, 3 та 5 курсів навчання. Анкета містить відповідні запитання відкритого та закритого типу, спрямовані на визначення рівня сформованості відповідних компетентностей.

В основу анкетування покладено серію запитань, які розподілені за такими блоками:

I. Інформаційна готовність

1. Загальна обізнаність

- Коли ви дізналися про впровадження інклюзивної форми навчання?

- Інклюзивне навчання – це...?

- Від чого залежить успішність впровадження інклюзивної освіти?

- Назвіть позитивні сторони впровадження інклюзивної форми навчання?

- Назвіть негативні сторони впровадження інклюзивної форми навчання?

2. Знання про особливості навчання дітей з особливими освітніми потребами

- Які діти відносяться до групи дітей з особливими освітніми потребами?

- Які особливості, на вашу думку, мають обдаровані діти?

- Чи є тотожними поняття «неуспішні діти» та «діти з порушеннями розвитку»? свою відповідь обґрунтуйте.

- Чи можна віднести обдарованих дітей до групи дітей з особливими потребами? Свою думку обґрунтуйте.

II. Методична готовність

- Які, на вашу думку, методи роботи на уроці доречно використовувати в інклюзивному класі?

- Яка, на вашу думку, різниця в роботі з дітьми інклюзивного простору від роботи з дітьми звичайних класів?

- Які спеціалісти мають бути долучені до психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами?

III. Інклюзивна орієнтованість. Емоційна готовність.

- Ваше ставлення до впровадження інклюзивної освіти?

- Чи маєте бажання працювати в інклюзивному класі загальноосвітньої школи?

- Яких знань вам не вистачає для початку роботи з дітьми із особливими освітніми потребами?

- Як ви оцінюєте рівень своєї готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами?

- Чи є необхідним введення до навчального плану дисципліни «Основи інклюзивної освіти»?

- Відвідували б ви тренінги та семінари на тему «Інклюзивна освіта»?

- Чи хотіли б ви проходити навчальну практику в класах з інклюзивною формою навчання?

Перший блок спрямований на визначення обізнаності майбутніх вчителів-предметників про впровадження інклюзивної форми навчання, її сутність та позитивні і негативні сторони цієї форми навчання. Також ми маємо на меті визначення наявності знань про контингент групи

дітей з особливими освітніми потребами та їх особливості розвитку, навчання та виховання.

Завдання другого блоку запитань полягають у визначенні розуміння різниці в побудові навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами та дітей загальноосвітнього простору; вміння підібрати методи та засоби навчання для роботи з дітьми із особливими освітніми потребами; розуміння ролі комплексного підходу до організації навчально-виховного процесу в межах інклюзії.

Третій блок анкетування дає змогу визначити вмотивованість майбутніх вчителів старших класів до роботи в закладах з інклюзивною формою навчання; з'ясувати як студенти оцінюють свій рівень інклюзивної готовності та чи мають майбутні вчителі-предметники бажання розвивати та вдосконалювати свої знання, вміння та навички стосовно особливостей роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

З метою визначення рівня готовності вчителів старших класів до впровадження інклюзивної форми навчання нами були розроблені критерії оцінювання результатів анкетування.

Система оцінювання запитань анкети:

3 бали – високий рівень обізнаності, наявність обґрунтування своєї відповіді

2 бали – середній рівень обізнаності, обґрунтування відсутнє

1 бал – низький рівень обізнаності, відповідь наближена до дійсності

0 балів – відсутність відповіді або неправильна відповідь

Дослідження проводилося протягом 2019-2020 навчального року в Херсонському державному університеті. У ньому брали участь 137 студентів педагогічних спеціальностей I, III, IV та V курсів навчання. Контрольну групу (73 особи) складають студенти спеціальності 016 Спеціальна освіта, експериментальну групу (64 особи) – студенти

спеціальностей 014 Середня освіта (Хімія), 014 Середня освіта (Математика).

На основі кількісних підрахунків та якісного аналізу відповідей майбутніх вчителів ми визначили рівні (високий, достатній, середній, низький) готовності вчителів до впровадження інклюзивної форми навчання. Визначаючи рівні готовності ми спирались на такі критерії:

Низький – відсутність інформаційної та методологічної обізнаності щодо організації інклюзивного навчання; небажання працювати та проходити практику в умовах інклюзії; негативне або нейтральне ставлення до впровадження інклюзивної форми навчання.

Середній – наявна загальна обізнаність та позитивне ставлення до інклюзивної форми навчання, низький рівень знань про особливості дітей з особливими освітніми потребами; розуміння необхідності впровадження інклюзії та включення до навчальних планів вищих навчальних закладів дисциплін, пов'язаних з особливостями організації інклюзивної освіти.

Достатній – відповідний рівень інформаційної готовності, позитивне ставлення до впровадження інклюзивної форми навчання; бажання працювати та проходити практику в інклюзивному просторі; недосконалість знань щодо організації навчально-виховної діяльності в класі з дитиною із особливими освітніми потребами; наявне бажання до самовдосконалення та здобуття нових знань умінь та навичок.

Високий – володіння інформацією щодо особливостей дітей з особливими освітніми потребами та організації ефективного навчально-виховного середовища; позитивне ставлення до інклюзивної форми навчання; висока вмотивованість до проходження практики та подальшої роботи в інклюзивному просторі.

Отримані результати дозволяють не тільки визначити актуальний рівень готовності вчителів старших класів до роботи в умовах

інклюзивного навчання, а й розробити відповідні заходи, спрямовані на підвищення рівня їх інклюзивної готовності.

2.2. Дослідження стану та особливостей готовності вчителів-предметників до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі

У цьому підрозділі ми розглянемо результати експериментального дослідження, спрямованого на вивчення готовності вчителів предметників до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання, а саме:

- інформаційна готовність;
- методична готовність;
- інклюзивна орієнтованість, емоційна готовність.

2.2.1. Дослідження особливостей інформаційної готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі

Як зазначалося в попередньому розділі, однією зі складових одним із компонентів готовності майбутніх вчителів до роботи в інклюзивному просторі є інформаційна готовність, яка включає знання про особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами та їх навчальні можливості. У зв'язку з цим нами було проведено дослідження, спрямоване на вивчення стану інформаційної готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Перше завдання, яке потребує вирішення, це визначення наявності у студентів педагогічних спеціальностей відомостей про впровадження

інклюзивної форми навчання. Для вирішення цього завдання студентам в анкеті було надано запитання 1 (Додаток А). За результатами проведеного експериментального дослідження, всім студентам спеціальності 016 Спеціальна освіта (100%) відомо про впровадження інклюзивної форми навчання. З них 77% знають вже давно, 21% - дізналися нещодавно (додаток Б.1). Проте серед студентів інших спеціальностей 27% студентів вперше чують про таку форму навчання (Додаток Б.2).

Запитання 2 та 9 (Додаток А) були спрямовані на визначення розуміння сутності поняття інклюзивна освіта та її компонентів, особливостей і умов успішного впровадження. Майже всі учасники контрольної групи (98%) правильно розуміють сутність поняття інклюзивна освіта та розуміють від чого залежить успішність впровадження інклюзивної освіти (Додаток В.1). Учасники експериментальної групи недосконало розуміють сутність інклюзивної освіти. Правильне визначення поняттю «інклюзивне навчання» дали лише 41% опитаних студентів (Додаток В.2). Однак 67% студентів правильно визначили умови успішного впровадження інклюзивної освіти (Додаток В.3).

За допомогою експериментального дослідження нами було визначено думку студентів щодо позитивних та негативних сторін впровадження інклюзивної освіти за допомогою запитань 14, 15. Ці запитання відкритого типу, що дало змогу з'ясувати особисту думку студентів. Відповідно до отриманих результатів більшість студентів спеціальностей 016 Спеціальна освіта, 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика), а саме 73% відзначають, що інклюзивна форма навчання має лише позитивні сторони, 27% - зазначили також і негативні сторони інклюзивного навчання (Додаток Г).

Важливе значення в готовності вчителя до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами є наявність відповідних знань про

особливості розвитку дітей з психофізичними порушеннями. Запитання 4, 7, 8 та 11 спрямовані на визначення розуміння поняття «діти з особливими освітніми потребами», правильного розуміння того, яких дітей відносять до цієї категорії.

Проаналізувавши відповіді студентів, можна зробити висновок, що 82% студентів контрольної групи розуміють особливості дітей психофізичними порушеннями, можуть відокремити їх від дітей, які неуспішні з інших причин та розуміють значення навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання (Додаток Д.1). Більше половини студентів інших спеціальностей (67%) зазначає, що недостатньо володіє інформацією про особливості засвоєння матеріалу дітьми з особливими освітніми потребами, але прагне більш детально вивчити це питання. Але деякі студенти (16%) вважають, що діти з особливими освітніми потребами не можуть навчатися в загальноосвітній школі, а потребують індивідуального навчання (Додаток Д.2).

Отже, експериментальне дослідження показало, що майбутні вчителі-предметники володіють відомостями про впровадження інклюзивної форми навчання, але недосконало володіють інформацією щодо сутності інклюзивної освіти, її особливостей, умов ефективності впровадження інклюзивної освіти.

Нами було з'ясовано, що більшість майбутніх вчителів-предметників, зазначають, що інклюзивна форма навчання має вагомим позитивним значенням. Проте, окрім позитивних сторін існують негативні, що проявляється, на думку студентів, в спонтанності впровадження інклюзивної освіти, низькому рівні матеріально-технічного та кадрового забезпечення.

2.2.2. Дослідження особливостей методичної готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі

Запитання другого блоку спрямовані на дослідження методичної готовності, тобто вміння підібрати методи та засоби навчання, які будуть використані під час навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в межах інклюзивного простору. Студенти контрольної групи, за результатами експериментального дослідження, методично готові до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Результати анкетування студентів експериментальної групи показали різноманітні результати, які наведено нижче.

Успішність навчання дітей з особливими освітніми потребами великою мірою залежить від уміння вчителя підібрати форми та методи проведення уроку, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня. Студенти зазначають, що під час проведення уроку вони хочуть використовувати різноманітні методи роботи (Додаток Е). Щодо форм проведення уроків, то переважна більшість студентів (86%) вважає за потрібне використовувати уроки з інтерактивними методами та традиційні уроки. Широкого розповсюдження набуває застосування у педагогічному процесі інноваційних технологій. Серед основних методів навчання вчителі виділяють лекції з елементами бесіди, аудіо-візуальні методи, конкурси та змагання, розв'язання життєвих ситуацій, рольові ігри, тренінгові вправи.

Запитання 12 (Додаток А) спрямоване на визначення розуміння майбутніми вчителями-предметниками загальноосвітнього простору різниці в роботі з дітьми інклюзивного простору та з дітьми звичайних класів. Аналіз результатів експериментального дослідження показав, що більшість студентів експериментальної групи, а саме 71% не бачать

різниці в організації навчального процесу для різних груп дітей (Додаток Ж).

Важливою умовою результативної організації навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами є розуміння вчителем необхідності взаємодії з різними фахівцями та батьками дитини. Враховуючи це, нами було поставлено запитання 13 (Додаток А) майбутнім вчителям-предметникам, яке спрямоване на визначення вміння виокремити кола фахівців, які мають бути долучені до психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Аналіз відповідей показав, що 83% опитаних студентів правильно визначають коло фахівців, які мають співпрацювати в ході навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання (Додаток З).

Отже, майбутні вчителі предметними переважно правильно визначають методи навчання дітей з особливими освітніми потребами, проте відчувають труднощі при необхідності визначити різницю між навчально-виховним процесом учнів інклюзивного класу та звичайного класу. На нашу думку це пов'язано з вивченням лише загальної методики викладання, а отже не володіння знаннями з методики навчання дітей з особливими освітніми потребами.

2.2.3. Дослідження особливостей інклюзивної орієнтованості та емоційної готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі

Аналіз відповідей на запитання третього блоку запитань анкети дає змогу визначити вмотивованість майбутніх вчителів старших класів до роботи в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання та з'ясувати ставлення до впровадження інклюзивної освіти.

На запитання «Яких знань вам не вистачає для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами?» ми отримали такі відповіді:

- відсутність практичного досвіду;
- недостатність матеріально-технічного забезпечення;
- низький рівень теоретичних знань про особливості організації інклюзивної форми навчання.

Більшість студентів експериментальної та контрольної груп мають мотивацію та інтерес до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Про це свідчить те, що студенти (83%) бажають проходити навчальну практику на базі загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання (Додаток К).

З'ясувати як студенти оцінюють свій рівень інклюзивної готовності дає змогу аналіз відповідей на запитання 16. Нами було з'ясовано, що 36% всіх опитаних студентів оцінюють свій рівень інклюзивної готовності як високий, 51% - як середній і 13% – як низький (Додаток Л).

При аналізі відповідей на запитання анкети нами було підраховано кількість балів, які набрали студенти під час проходження анкетування та якісні показники відповідей на запитання відкритого типу. На основі отриманих результатів, ми визначили, що серед студентів спеціальностей 014 Середня освіта (Математика) та 014 Середня освіта (Хімія) високий рівень готовності мають 9 студентів (14%), достатній – 13 студентів (20%), середній – 28 студентів (44%) та низький – 14 студентів (22%). Серед студентів спеціальності 016 Спеціальна освіта високий рівень інклюзивної готовності мають 37 студентів (51%), достатній – 25 студентів (34%), середній – 10 студентів (14%), низький – 1 студент (1%).

Підводячи підсумки, можна сказати, що на сьогодні студенти спеціальності 016 Спеціальна освіта мають достатній рівень володіння знаннями для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в

межах інклюзії. Знання цих студентів з кожним роком навчання більш якісні, що обумовлено розширенням кола навчальних предметів, пов'язаних з правилами та особливостями організації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Щодо студентів інших спеціальностей, то дослідження показало їх низький рівень обізнаності в сфері інклюзивної освіти.

Проте, більшість студентів прагне розширити коло своїх знань про особливості інклюзивної освіти. Тому першочергове завданням на сьогодні є підготовка педагогів різних спеціальностей до впровадження інклюзивної форми навчання.

Отже, студенти спеціальності 016 Спеціальна освіта психологічно готові до роботи в інклюзивному просторі, вони мають відповідні знання, уміння та навички. Але всім студентам не вистачає практичного досвіду роботи в класах з інклюзивною формою навчання. З огляду на це ми рекомендуємо проводити навчальну та виробничу практику для студентів на базі закладів освіти з інклюзивними класами. Студенти спеціальностей 102 Хімія та 014.06 Середня освіта (хімія) мають набагато нижчий рівень готовності до роботи в інклюзивному просторі. Це пов'язано насамперед з відсутністю знань про особливості навчання дітей з особливими освітніми потребами. Але студенти всіх спеціальностей мають бажання розширювати свої знання та вміння.

РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

3.1. Шляхи підвищення готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі

Аналіз результатів експериментального дослідження дозволив установити, що майбутні вчителі-предметники мають низький рівень готовності до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання. Незважаючи на низький рівень готовності студентів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами, більшість розуміє важливість впровадження інклюзивної форми навчання.

Сукупність отриманих діагностичних даних указує на те, що особливої уваги потребує підвищення рівня готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі.

У зв'язку зі сказаним вище, актуальним питанням сьогодення є розробка та впровадження заходів, спрямованих на підвищення готовності вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі.

Відповідно до результатів експериментального дослідження, підготовка студентів педагогічних спеціальностей має відбуватися за такими напрямками:

- інформаційна готовність;
- практична (методична) готовність;
- особистісна (психологічно-емоційна) готовність.

Врахування всіх напрямків інклюзивної підготовки вчителя дозволяють підвищити рівень готовності вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання. А отже зросте рівень успішності впровадження інклюзивної освіти.

Підвищення рівня готовності майбутніх вчителів загальноосвітніх шкіл до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами, на нашу думку, має здійснюватися за рахунок:

- введення курсів «Основи інклюзивної освіти», «Дефектологія»;
- проведення кураторських годин на тематику, що стосується ефективної організації навчально-виховного процесу в інклюзивному просторі;
- заняття самоосвітою;
- відвідування обласних, державних та міжнародних конференцій;
- відвідування тренінгів, консультацій та семінарів.

Основний зміст тренінгів, консультацій та семінарів, направлених на підвищення готовності вчителів-предметників до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання, на нашу думку, має включати такі відомості:

- сутність інклюзивної освіти;
- особливості організації навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання;
- групи дітей, яких охоплює поняття «діти з особливими освітніми потребами»;
- особливості та закономірності розвитку дітей з особливими освітніми потребами;
- особливості навчальної діяльності дітей з порушеннями фізичного та/або психічного розвитку;
- соціальна взаємодія дітей з особливими освітніми потребами;

- введення дітей з особливими освітніми потребами в колектив однолітків;
- форми та методи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
- організація позакласної роботи в класі з дітьми з особливими освітніми потребами
- взаємодія вчителя та інших фахівців, які працюють з дитиною з порушеннями психічного та/або фізичного розвитку;
- співпраця вчителя з батьками дитини з особливими освітніми потребами.

Аналізуючи результати експериментального дослідження та науково-методичну літературу нами було визначено, що дисципліни «Основи інклюзивної освіти» та «Дефектологія» мають бути включені до навчальних планів всіх педагогічних спеціальностей, які готують фахівців дошкільної та початкової освіти, вчителів-предметників, соціальних педагогів, корекційних вчителів та асистентів вчителя.

Вагома роль у підвищенні інклюзивної готовності відіграє самоосвіта майбутніх вчителів-предметників. Самоосвіта включає в себе:

- ознайомлення з додатковою літературою, яка стосується організації навчально-виховного процесу в інклюзивному просторі;
- відвідування тренінгів та майстер-класів;
- спілкування та обмін досвідом з студентами різних спеціальностей, зокрема зі студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта;
- спілкування та переймання досвіду у вчителів, які вже мали практику роботи з дітьми із особливими освітніми потребами.

Актуальним є здійснення самоосвіти за допомогою інтернет-ресурсів, використання технологій дистанційного навчання, прослуховування онлайн-вебінарів та онлайн-тренінгів. Перевагою

таких форм самоосвіти є змога переглядати відео-лекції відомих спеціалістів та змога ділитися досвідом з іншими студентами, викладачами, оцінювати рівень своїх знань за допомогою тестування.

Обмін досвідом та спілкування між фахівцями відбувається також при участі у конференціях. Студенти мають змогу отримати нові знання та обговорити актуальні питання стосовно тих чи інших тем. Також майбутні вчителі мають можливість поділитися своїм досвідом та поглядом на теми, які стосуються навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Отже, для підвищення готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи в інклюзивному просторі необхідним є внесення змін до навчальних планів, проведення тренінгів, семінарів, консультації, залучення до волонтерської роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, організація конференцій, проведення кураторських годин, сприяння самоосвіті.

3.2. Кураторська година як один із шляхів підвищення інклюзивної готовності майбутніх вчителів старших класів

Ефективним шляхом підвищення інклюзивної готовності майбутніх вчителів є проведення кураторських годин. Під час проведення кураторських годин повинні бути вирішені такі завдання:

- виховання толерантного ставлення до осіб з психічними та/або фізичними порушеннями;
- надання відповідних знань стосовно особливостей впровадження інклюзивної освіти;
- надання відомостей щодо особливостей навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами;
- обговорення питань, які виникають у студентів та вирішення проблемних питань;

- надання рекомендацій та вироблення практичних умінь роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в межах інклюзивного простору.

Враховуючи дані, отримані в під час аналізу результатів експериментального дослідження нами було визначено основну тематику кураторських годин:

- «Інклюзивна освіти. Особливості впровадження»
- «Включення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного простору»
- «Інклюзивне навчання. Переваги та недоліки»
- «Завдання, які має вирішити вчитель організовуючи навчально-виховний процес для дітей з особливими освітніми потребами»
- «Умови успішності впровадження інклюзивної освіти»
- «Роль вчителя старших класів в успішності впровадження інклюзивної освіти»
- «Особливості, потреби та здібності дітей з особливими освітніми потребами»
- «Соціалізація дитини з порушеннями фізичного та/або фізичного розвитку»
- «Особливості організації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами»
- «Співпраця з батьками та іншими фахівцями – запорука успішності навчання дітей з особливими освітніми потребами»

На основі аналізу наукової літератури та отриманих відомостей під час аналізу результатів експериментального дослідження нами було розроблено конспект кураторської години.

План-конспект кураторської години

Тема: Завдання, які має вирішити вчитель організовуючи навчально-виховний процес для дітей з особливими освітніми потребами.

Мета: обговорити з студентами особливості організації навчально-виховного процесу, визначити основні завдання, які мають бути реалізовані вчителем.

Обладнання: інтерактивна дошка, картки із завданнями для студентів.

Хід кураторської години:

1. Привітання, вирішення організаційних моментів, емоційне налаштування студентів.

2. Повідомлення теми та мети кураторської години.

3. Бесіда за запитаннями:

- Яке місце займає вчитель в організації навчально-виховного процесу?

- Які відмінності в організації навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами та для дітей звичайних класів?

- Які функції мають бути покладені на вчителя?

4. Повідомлення студентам теоретичних відомостей з використанням інтерактивної дошки.

Першочерговим завданням вчителя є діагностика рівня знань, можливостей дитини за допомогою обстеження, аналізу продуктів діяльності та спостереження за її діяльністю, способом виконання завдань, тощо.

Зважаючи на те, які особливості має дитина з особливими освітніми потребами вчитель має адаптувати або модифікувати навчальний матеріал. При цьому не змінюється зміст та сутність програмового матеріалу, відбувається зменшення та спрощення відомостей. Також вчитель може змінювати способи організації навчання, методи та засоби. Такі зміни вчитель застосовує на отриманих даних про особливості навчальної діяльності, потреби, можливості та здібності учнів з особливими освітніми потребами.

Під час планування кожного уроку вчитель має реалізувати три мети:

- навчальну (надання знань, умінь та навичок з певної теми);
- виховну (виховання толерантного ставлення, вміння працювати в колективі, працелюбності, поваги до оточуючих, любові до природи, тощо)
- корекційно-розвивальну (послаблення або подолання порушень в розвитку, розвиток пам'яті, уваги, уяви, всіх компонентів мовлення, процесів мислення, відчуття та сприйняття).

Важливим завданням вчителя є соціалізація дитини, введення її в колектив однолітків. Вчитель має підготувати учнів класу до співпраці з дітьми із особливими освітніми потребами, сприяти прийняттю колективом дитини з психічними та/або фізичними порушеннями, сприяти подоланню психологічного бар'єру та спонукати учнів класу до партнерства і співпраці з дітьми із особливими освітніми потребами.

Вчитель, який працює в інклюзивному просторі має також продумувати особливості організації позакласної роботи, враховувати особливості контингенту класу та на цій основі відбирати і планувати позакласні заходи.

В організації навчально-виховного процесу неабияку роль відіграє взаємодія вчителя з батьками та іншими фахівцями. Тому перед вчителем стоїть завдання організувати цю взаємодію, сприяти її результативності та ефективності.

5. Вирішення зі студентами проблемних ситуацій:

- В класі, де ви викладаєте до навчально-виховного процесу має долучитися дитини з особливими освітніми потребами. Якими будуть ваші дії, спрямовані на підвищення готовності колективу класу, зняття психологічного бар'єру?
- Ви маєте викладати свій предмет в класі з дитиною з особливими освітніми потребами. Які зміни ви внесете до своєї

методики роботи, календарно-тематичного планування та планування позакласних заходів. Від чого будуть залежати внесені зміни?

- Ви працюєте з дитиною з особливими освітніми потребами, якій складно адаптуватися до навчальних умов, вона замкнута, відчуває труднощі у навчанні. З якими фахівцями ви будете співпрацювати? Чому ви обрали саме цих фахівців? Яких фахівців ще можна залучити в інших випадках?

- Дитина з особливими освітніми потребами відчуває труднощі у навчанні. Ви маєте підозру, що дитина не отримує допомоги та підтримки з боку близьких? Яким чином організувати співпрацю з батьками для забезпечення більш ефективного навчання?

б. Підбиття підсумків кураторської години. Обговорюються питання, які виникли у студентів. Надання порад майбутнім вчителям.

Отже, кураторські години є ефективним засобом підвищення інклюзивної готовності майбутніх вчителів в закладах вищої освіти. Але більшої ефективності буде сприяти поєднання різноманітних шляхів підвищення готовності вчителів старших класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

За правильної організації підготовки майбутніх вчителів старших класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання значно зросте успішність впровадження інклюзивної освіти.

ВИСНОВКИ

1. Під час вивчення науково-педагогічної літератури з теми, було з'ясовано, що найважливішою ланкою в організації інклюзивного навчання є вчитель. Готовність вчителя є багатоплановим та складним особистісним утворенням людини, яке складається з двох основних складових: професійна готовність та психологічна готовність.

В ході аналізу наукової літератури нами було з'ясовано, що професійна готовність включає в себе інформаційну готовність та володіння педагогічними технологіями, знання індивідуальних особливостей дітей з психофізичними порушеннями, готовність моделювати урок та використовувати різноманітні методи навчання.

Структура психологічної готовності складніша, вона містить в собі емоційне прийняття дітей з особливими освітніми потребами та готовність включати їх в роботу на уроці, усвідомлення власних почуттів та вміння їх контролювати, мотивацію до роботи з дітьми які мають різні можливості навчання, вміння мобілізувати свої сили відповідно до умов праці та оцінити свої можливості.

2. З метою визначення рівня готовності майбутніх вчителів-предметників загальноосвітнього простору до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, восени 2019 року нами було розроблено та апробовано анкетування для студентів педагогічного спрямування. Анкетування було проведено серед 137 студентів 1-го, 3-го, 4-го та 5-го курсів спеціальності 016 Спеціальна освіта та студентів (контрольна група) та студентів 1-го, 3-го та 5-го курсів спеціальностей 014 Середня освіта (хімія) та 014 Середня освіта (математика).

Проведене нами експериментальне дослідження показало, що студенти спеціальності 016 Спеціальна освіта психологічно готові до роботи в інклюзивному просторі, вони мають відповідні знання, уміння та навички. Але всім студентам не вистачає практичного досвіду роботи

в класах з інклюзивною формою навчання. З огляду на це ми рекомендуємо проводити навчальну та виробничу практику для студентів на базі закладів освіти з інклюзивними класами.

Студенти спеціальностей 014 Середня освіта (хімія) та 014 Середня освіта (математика) мають набагато нижчий рівень готовності до роботи в інклюзивному просторі. Це пов'язано насамперед з відсутністю знань про особливості навчання дітей з особливими освітніми потребами.

4. Незважаючи на низький рівень готовності майбутніх вчителів-предметників загальноосвітнього простору до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, більшість студентів розуміє важливість впровадження інклюзивної форми навчання.

Враховуючи аналіз результатів, отриманих в ході експериментального дослідження, нами було запропоновано шляхи підвищення рівня готовності майбутніх вчителів-предметників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Отже, більш глибокого дослідження потребує питання підготовки майбутніх вчителів до роботи в інклюзивному просторі в закладах вищої освіти. Враховуючи це, в подальшому ми плануємо більш детально розглянути шляхи підвищення готовності майбутніх вчителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами та апробувати деякі з них для визначення їх ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алехина С. В. Готовность педагогов к инклюзивному образованию/ С. В. Алёхина // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 31–54.
2. Алехина С. В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С. В. Алехина, М. Н. Алексеева, Е. Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 83-91.
3. Асистент вчителя в інклюзивному класі: основні ролі та завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gimnasium1.in.ua/dodatково/inclusia/rekomendacii_po_organizacii_raboty_assistenta_uchitelya_v_ukra.doc
4. Гудзь К. Готовність педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти ЗНЗ / К. Гудзь // Педагогічний часопис Волині. – 2018. – № 1(8). – С. 128-132.
5. Демченко І. І. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до засвоєння педагогічних засад інклюзивної освіти / І. І. Демченко // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. – 2013. – № 64. – С. 358-364.
6. Джаман Т. В. Проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи ДО роботи В умовах інклюзивної освіти / Т. В. Джаман // Теорія і методика професійної освіти. – 2019. – № 11. – С. 117-121.
7. Зайцев Д. Интегрированное образование детей с ограниченными возможностями / Д. Зайцев // Социальная политика и образование. – М., 2005. – С. 39–54.
8. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2004. – 384 с.
9. Іванашко О. Є. Особливості психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливими освітніми

потребами в рамках інклюзії / О. Є. Іванашко, Н. К. Вічалковська // Проблеми сучасної психології. – 2014. – № 24. – С. 328-338.

10. Кетриш Е. В. Готовность педагога к работе в условиях инклюзивного образования: монография / Е. В. Кетриш. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, – 2018. – 120 с.

11. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва. – К. : «А. С. К.», 2012. – 308 с.

12. Колупаєва А. А. Програма навчального курсу «основи інклюзивної освіти» для вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти / А. А. Колупаєва // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 1. – С. 7-11.

13. Кузьмина О. С. Проблемы подготовки педагогов к работе в условиях инклюзивного образования: [Электронный ресурс] / О. С. Кузьмина // диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук, – Омск, 2015. – Режим доступа: https://omgpu.ru/sites/default/files/dissertatsiya_kuzmina_os.pdf

14. Кучерук О. С. Професійні вимоги до вчителя загальноосвітнього навчального закладу в умовах інклюзивного навчання / О. С. Кучерук, Ю. Д. Бойчук // Постметодика. – 2012. – № 2. – С. 42-44.

15. Луценко І. В. Роль асистента вчителя в організації навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням / І. В. Луценко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2013. – № 4(1). – С. 234-243.

16. Мельничук О. В. Психологічна готовність майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзії / О. В. Омельчук, Н. П. Ярошук // Теорія і практика сучасної психології. – 2019. – № 1. – С. 79-82.

17. Миронава С. П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський :

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.

18. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: навчальний посібник / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. – 204 с.

19. Миронова С. П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: Монографія / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 304 с.

20. Науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи: інклюзія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/nmcppippo/inkluzia>

21. Пивоварова Г. С. Проблема психологічної готовності вчителів до роботи з інклюзивними дітьми / Г. С. Пивоварова // Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: 14 грудня 2016 р.– Лисичанськ: ФОП Пронькіна К. В. – 2016. – С. 103–104.

22. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.allbest.ru>.

23. Про запровадження навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»: лист МОН, молоді та спорту України No 1/9–456 від 18.06.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/29928/

24. Родименко І. М. Психолого-педагогічний супровід дітей з сенсорними порушеннями в інклюзивній освіті: посібник / І. М. Родименко, Т. В. Крижановська. – Дніпро: Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2016. – 86 с.

25. Сабельникова С. И. Развитие инклюзивного образования // Справочник руководителя образовательного учреждения. – 2009. – № 1. – С. 42-54.

26. Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fl-life.com.ua/inclusion/?page_id=870

27. Сарсенбаева Б. И. Психологическая подготовка будущих учителей к профессиональной деятельности / Б. И. Сарсенбаева // Педагогика. – 2005. – № 2. – С. 47-54.

28. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6-11.

29. Сиротюк, А. С. Организация полусубъектной деятельности специалистов в системе инклюзивного образования / А.С. Сиротюк // Alma mater: Вестник высшей школы. – 2012. – № 4. – С. 66-70.

30. Фурман О. Готовність педагога загальноосвітнього навчального закладу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами як успішний фактор інклюзивного навчання / О. Фурман, Л. Прядко // Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми із особливими потребами в умовах інклюзивного навчання: тематичний збірник праць / упоряд. А. А. Волосяк, Н. А. Басараба, С. С. Козловська; за заг. Редакцією А. О. Лавренчука – Рівне : РОІШО, 2014. – С. 79-87.

31. Хитрюк В. В. Инклюзивная готовность как этап формирования инклюзивной культуры педагога: структурно-уровневый анализ / В. В. Хитрюк // Вестник Брянского государственного университета. – 2012. – № 1. – С. 80-84.

32. Чередник А. Категорія «готовність» в аспекті підготовки майбутнього вчителя-реабілітолога в умовах інклюзії [Електронний

ресурс]. – Режим доступу:
<https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/download/194/183>

33. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник / З. М. Шевців – К.: «Центр учбової літератури», 2019. – 248 с.

34. Юхимець І. В. Підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання. Вісник № 3. / Упорядники: І. В. Юхимець, Л. О. Савчук – Рівне: РОІППО, 2012. – 69с.

35. Corbet, J. Inclusive education and school culture [Инклюзивное образование и школьная культура] [Электронный ресурс]: Jenny Corbet // International Journal of Inclusive Education. 1999. Vol. 3, No. 1. P. 53-61. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/136031199285183>

ДОДАТКИ

Додаток А

Авторська анкета «Готовність майбутніх вчителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами»

1. Коли ви дізналися про впровадження інклюзивної форми навчання?
  - Знаю вже давно
  - Нещодавно
  - Вперше про це чую
2. Інклюзивне навчання це -:
  - Об'єднання різних груп населення
  - Створення спеціальних класів в загальноосвітніх школах
  - Спільне навчання різних груп дітей за місцем проживання
  - Навчання дітей з особливими освітніми потребами за індивідуальним планом вдома
  - Інше _____
3. Ваше ставлення до впровадження інклюзивної освіти:
  - Позитивне
  - Негативне
  - Скоріше позитивне
  - Скоріше негативне
  - Нейтральне
4. Які діти відносяться до групи дітей з особливими освітніми потребами?
  - Неуспішні діти
  - Діти з психічними та фізичними порушеннями
  - Обдаровані діти
  - Неуспішні діти та діти з психічними та фізичними порушеннями
  - Неуспішні діти та обдаровані діти
  - Діти з психічними та фізичними порушеннями та обдаровані діти
  - Неуспішні діти, діти з психічними та фізичними порушеннями, обдаровані діти
5. Чи маєте бажання працювати в інклюзивному класі загальноосвітньої школи?
  - Так

- Ні
- Скоріше так
- Скоріше ні

6. Яких знань вам не вистачає для початку роботи з дітьми із особливими освітніми потребами?

---

7. Які особливості, на вашу думку, мають обдаровані діти?

---

8. Чи є тотожними поняття «неуспішні діти» та «діти з порушеннями розвитку»? свою відповідь обґрунтуйте.

---

9. Від чого залежить успішність впровадження інклюзивної освіти?

- Готовність дітей
- Готовність вчителів та інших фахівців
- Обізнаність про особливості навчання дітей з особливими освітніми потребами
- Педагогічна майстерність вчителів
- Позиція батьків
- Наявність та якість навчально-методичного забезпечення
- Інше _____

10. Які, на вашу думку, методи роботи на уроці доречно використовувати в інклюзивному класі?

- Лекція
- Лекція з елементами бесіди
- Тренінгові вправи
- Аудіо-візуальні методи
- Дискусії
- Змагання
- Розв'язування життєвих ситуацій
- Робота в групах
- Сюжетно-рольові ігри
- Індивідуальні заняття
- Інше _____

11. Чи можна віднести обдарованих дітей до групи дітей з особливими потребами? Свою думку обґрунтуйте.

---

12. Яка, на вашу думку, різниця в роботі з дітьми інклюзивного простору від роботи з дітьми звичайних класів?

---

13. Які спеціалісти мають бути долучені до психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами?

- Психолог
- Медичний працівник
- Реабілітолог
- Логопед
- Корекційний педагог
- Соціальний педагог
- Батьки
- Дефектолог
- Всі зазначені вище спеціалісти та батьки
- Інше _____

14. Назвіть позитивні сторони впровадження інклюзивної форми навчання?

---

15. Назвіть негативні сторони впровадження інклюзивної форми навчання?

---

16. Як ви оцінюєте рівень своєї готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами?

- Високий
- Вище середнього
- Середній
- Низький

17. Чи є необхідним введення до навчального плану дисципліни «Основи інклюзивної освіти»?

- Так
- Ні
- Скоріше так
- Скоріше ні

18. Відвідували б ви тренінги та семінари на тему «Інклюзивна освіта»?

- Так

- Ні
- Скоріше так
- Скоріше ні

19. Чи хотіли б ви проходити навчальну практику в класах з інклюзивною формою навчання?

- Так
- Ні
- Скоріше так
- Скоріше ні

Рік навчання _____

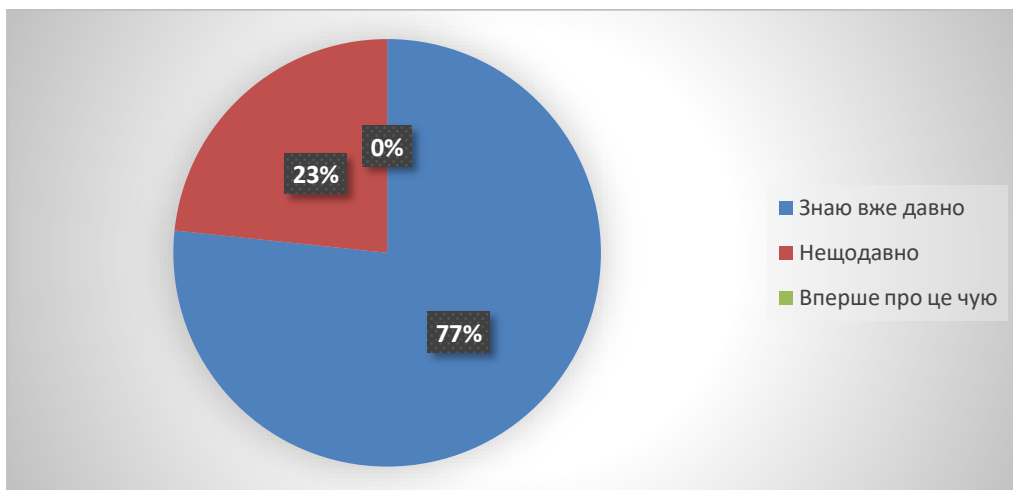
Спеціальність _____

Дата заповнення анкети _____

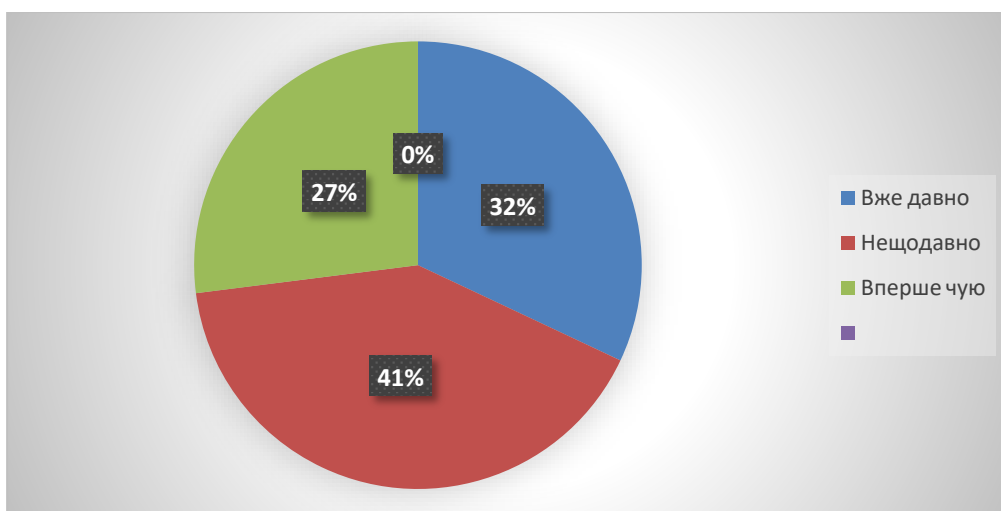
Додаток Б

Аналіз наявності у студентів педагогічних спеціальностей відомостей про впровадження інклюзивної форми навчання

Діаграма Б.1 Коли ви дізналися про впровадження інклюзивної форми навчання? (спеціальність 016 Спеціальна освіта)

Діаграма Б.2 Коли ви дізналися про впровадження інклюзивної форми навчання? (014 Середня освіта (Хімія), 014 Середня освіта (Математика))

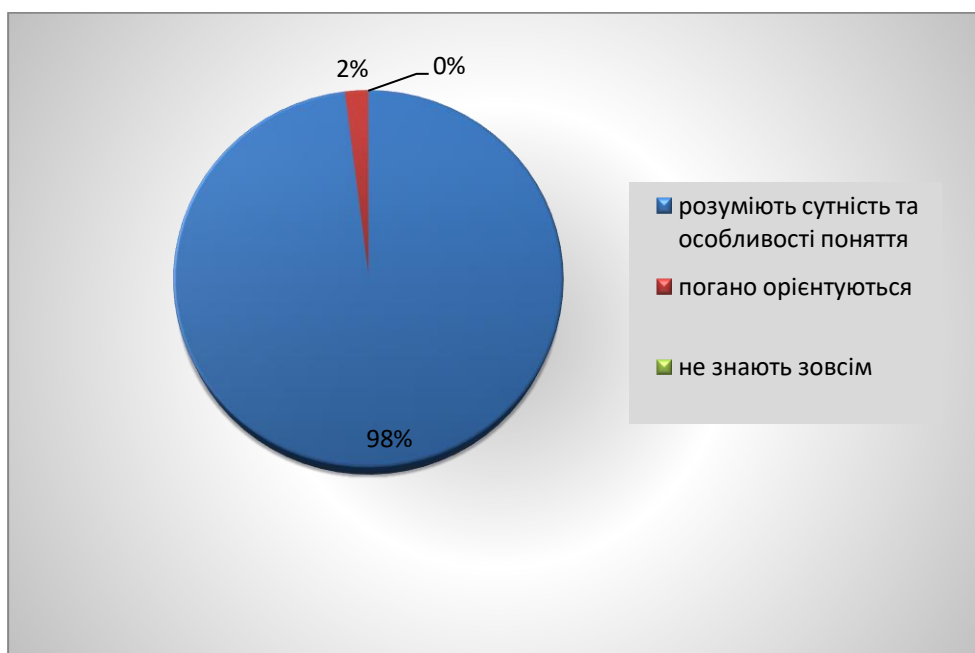

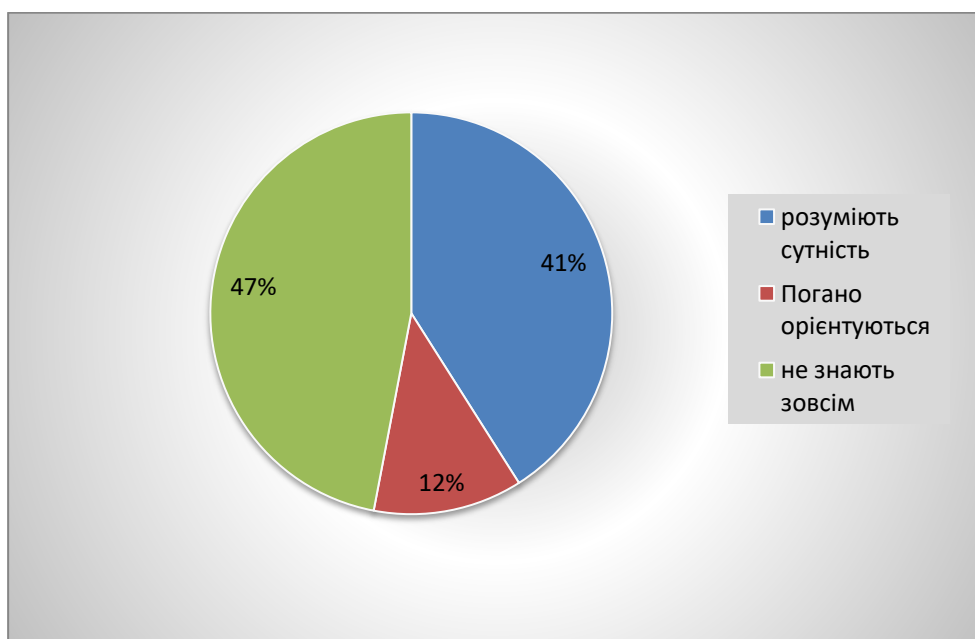
Додаток В

Аналіз рівня розуміння студентами сутності інклюзивної освіти та її особливостей

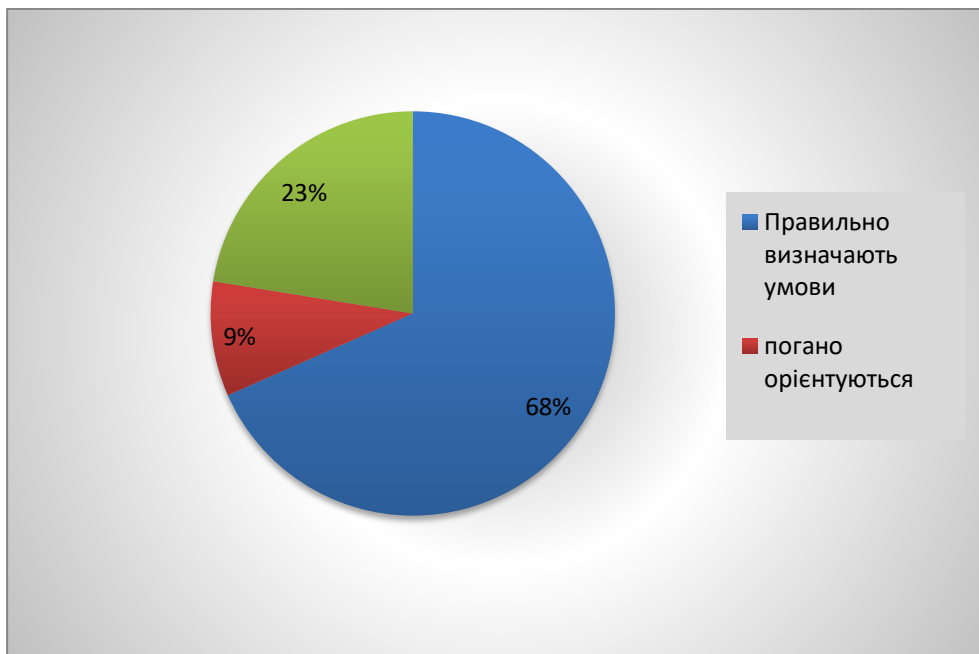
Діаграма В.1 Продовжіть речення «Інклюзивне навчання це»? Від чого залежить успішність впровадження інклюзивної освіти? (спеціальність 016 Спеціальна освіта)

Діаграма В.2 Від чого залежить успішність впровадження інклюзивної освіти? (014 Середня освіта (Хімія), 014 Середня освіта (Математика)).

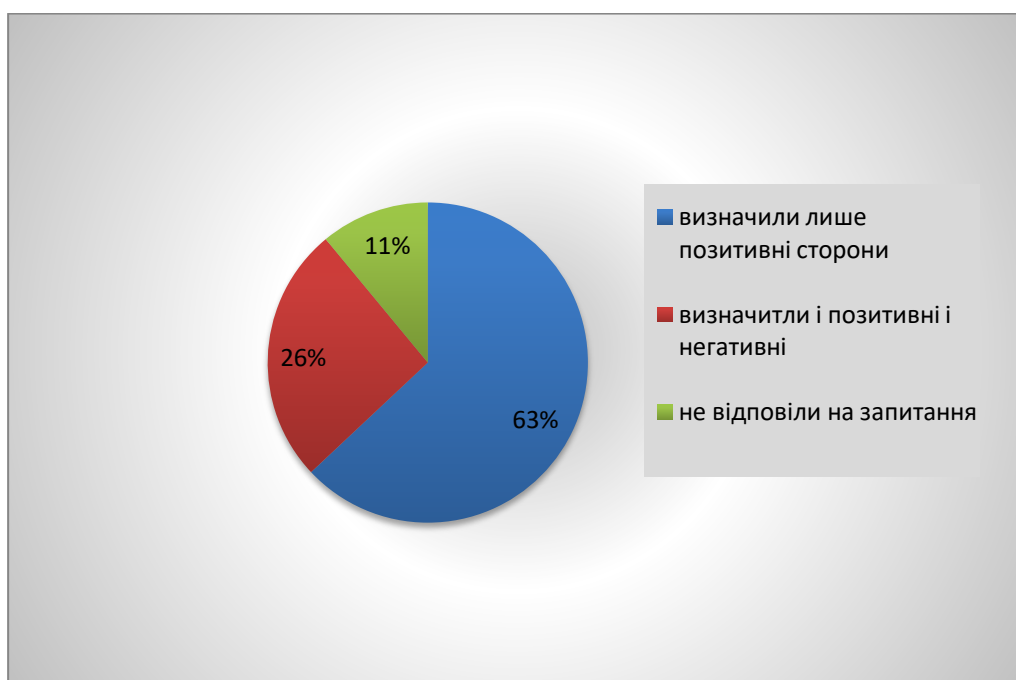
Діаграма В.3 Від чого залежить успішність впровадження інклюзивної освіти? (014 Середня освіта (Хімія), 014 Середня освіта (Математика)).

Додаток Г

Аналіз думки студентів щодо позитивних та негативних сторін впровадження інклюзивної освіти

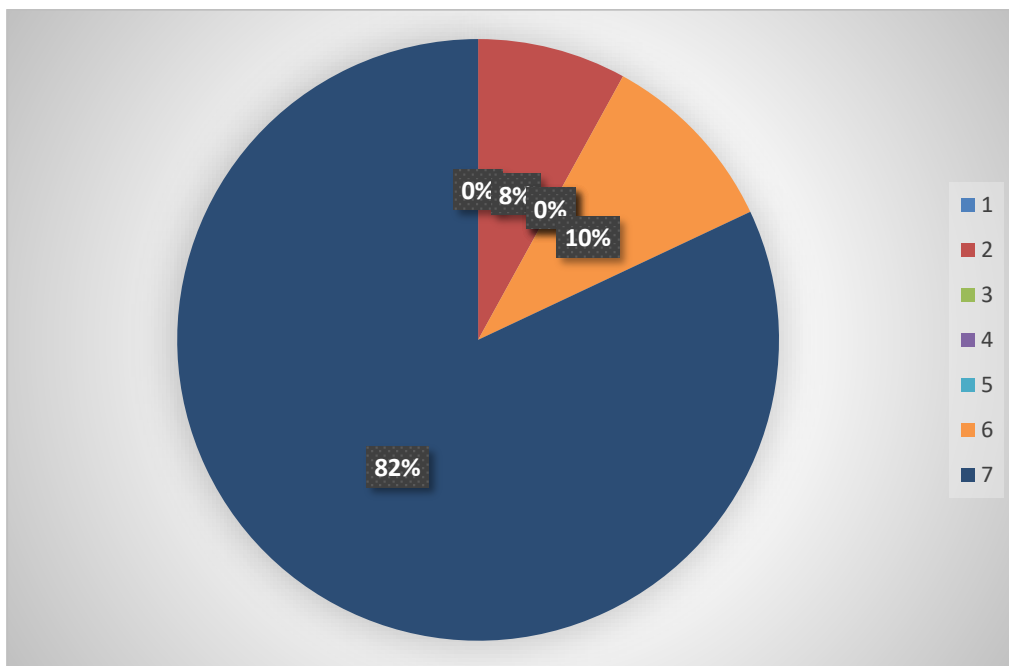
Діаграма Г.1 Назвіть позитивні та негативні сторони інклюзивної освіти? (спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика), 016 Спеціальна освіта)

Додаток Д

Аналіз наявності відповідних знань про особливості розвитку дітей з психофізичними порушеннями

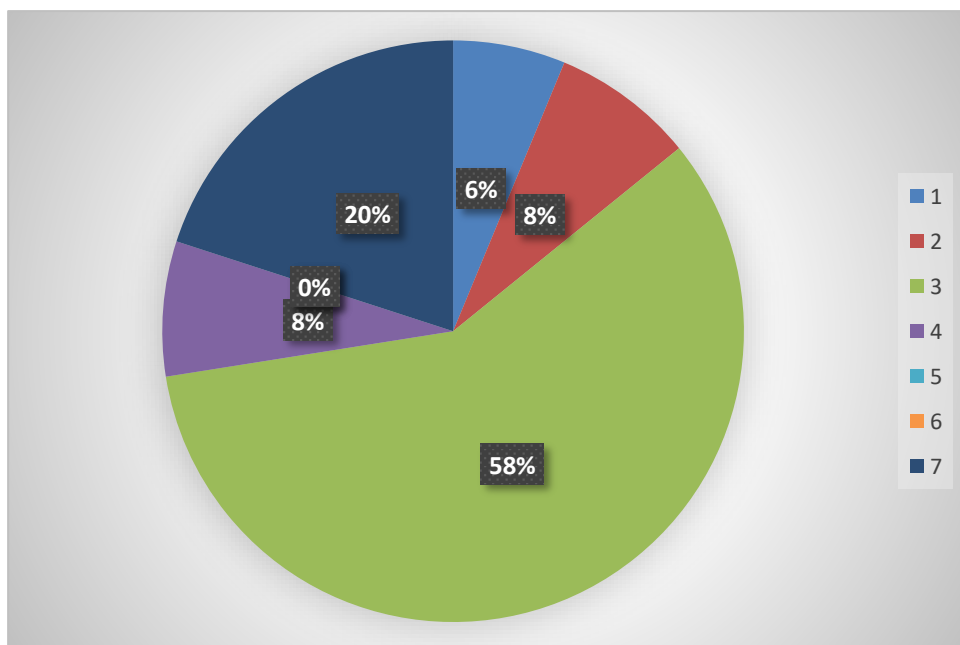
Діаграма Д.1 Які діти відносяться до групи дітей з особливими освітніми потребами? (спеціальність 016 Спеціальна освіта)

1. Неуспішні діти
2. Діти з психічними та фізичними порушеннями
3. Обдаровані діти
4. Неуспішні діти та діти з психічними та фізичними порушеннями
5. Неуспішні діти та обдаровані діти
6. Діти з психічними та фізичними порушеннями та обдаровані діти
7. Неуспішні діти, діти з психічними та фізичними порушеннями, обдаровані діти

Діаграма Д.3 Які діти відносяться до групи дітей з особливими освітніми потребами? (спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика))

1. Неуспішні діти
2. Діти з психічними та фізичними порушеннями
3. Обдаровані діти
4. Неуспішні діти та діти з психічними та фізичними порушеннями
5. Неуспішні діти та обдаровані діти
6. Діти з психічними та фізичними порушеннями та обдаровані діти
7. Неуспішні діти, діти з психічними та фізичними порушеннями, обдаровані діти

Додаток Е

Аналіз здатності підібрати методи, форми та засоби навчання для дітей з особливими освітніми потребами

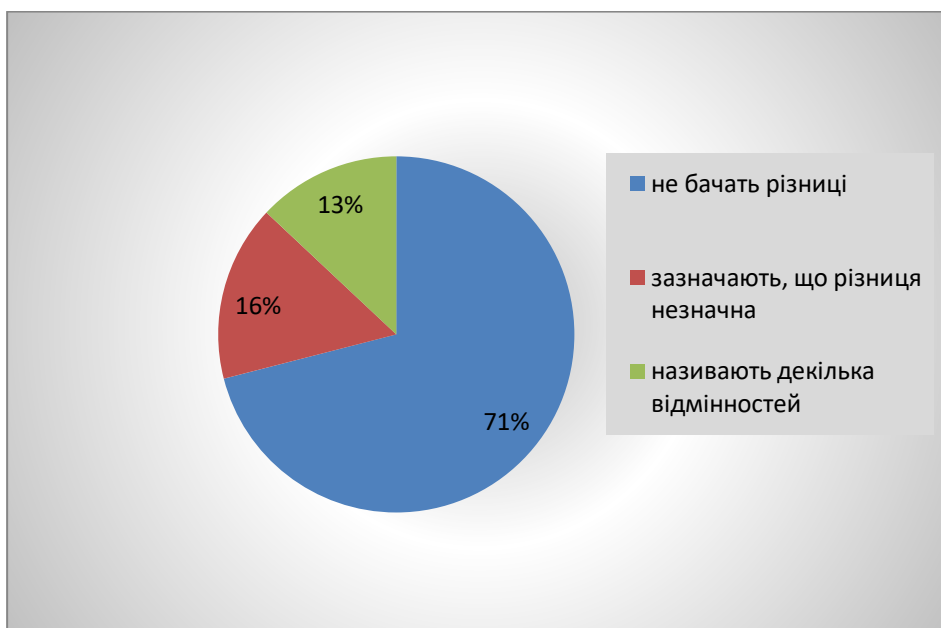
Які, на вашу думку, методи роботи на уроці доречно використовувати в інклюзивному класі? (спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика), 016 Спеціальна освіта)

- Лекція (12 студентів)
- Лекція з елементами бесіди (36 студентів)
- Тренінгові вправи (42 студенти)
- Аудіо-візуальні методи (82 студенти)
- Дискусії (5 студентів)
- Змагання (36 студенти)
- Розв'язування життєвих ситуацій (76 студентів)
- Робота в групах (23 студенти)
- Сюжетно-рольові ігри (65 студентів)
- Індивідуальні заняття (93 студента)

Додаток Ж

Аналіз визначення розуміння майбутніми вчителями-предметниками загальноосвітнього простору різниці в роботі з дітьми інклюзивного простору та з дітьми звичайних класів

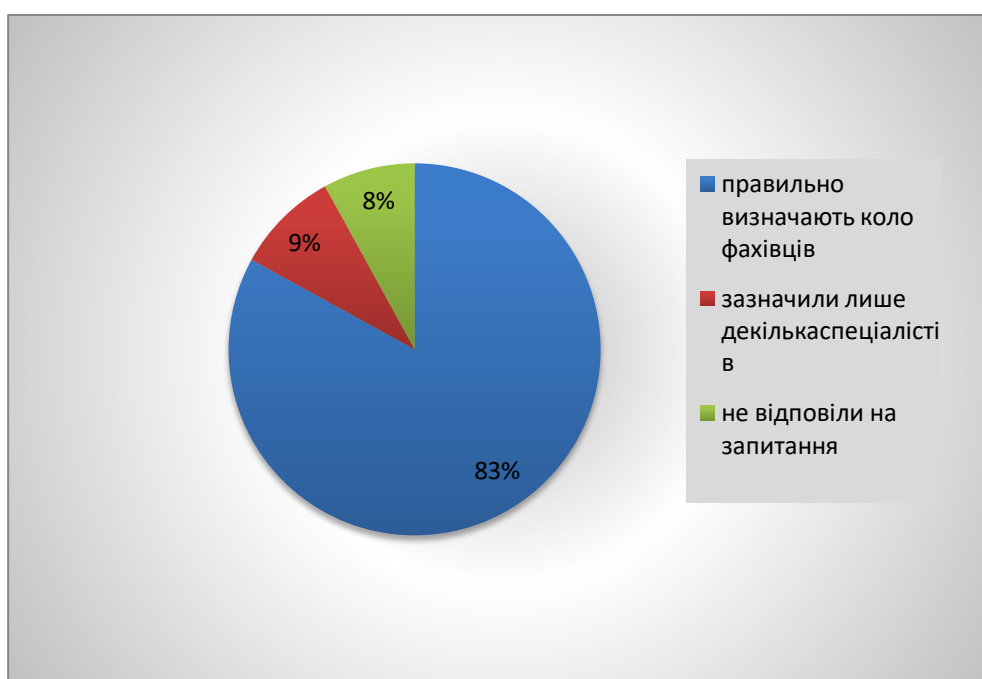
Яка, на вашу думку, різниця в роботі з дітьми інклюзивного простору від роботи з дітьми звичайних класів? спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика)).

Додаток 3

Визначення вміння виокремити кола фахівців, які мають бути долучені до психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами

Які спеціалісти мають бути долучені до психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами? (спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика)).

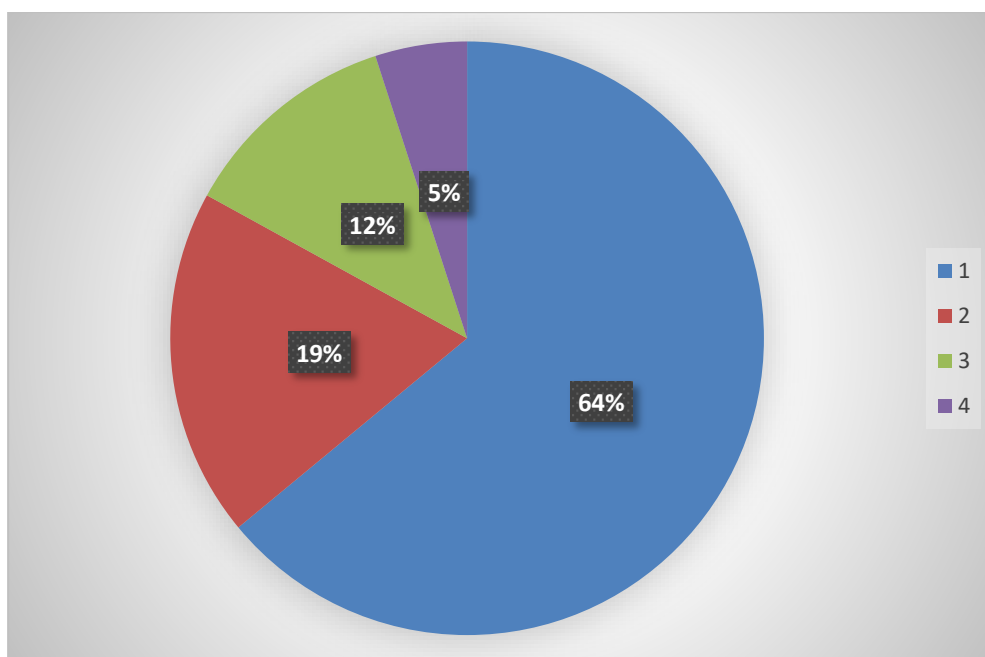

Додаток К

Аналіз вмотивованості студентів до роботи в класах з інклюзивною формою навчання

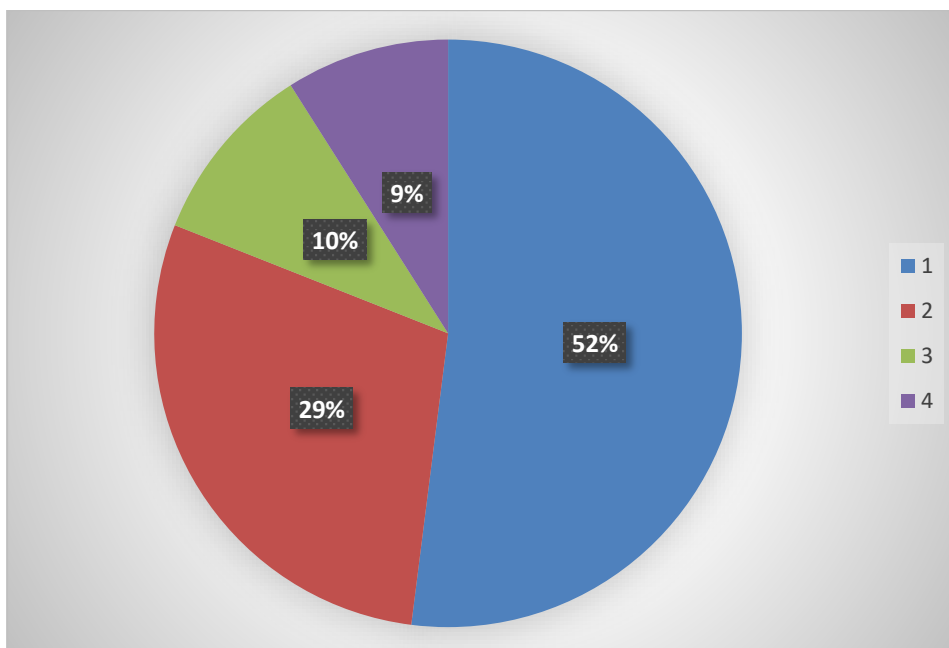
Діаграма К.1 Чи хотіли б ви проходити навчальну практику в класах з інклюзивною формою навчання? (спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика)).

1. Так
2. Ні
3. Скоріше так
4. Скоріше ні

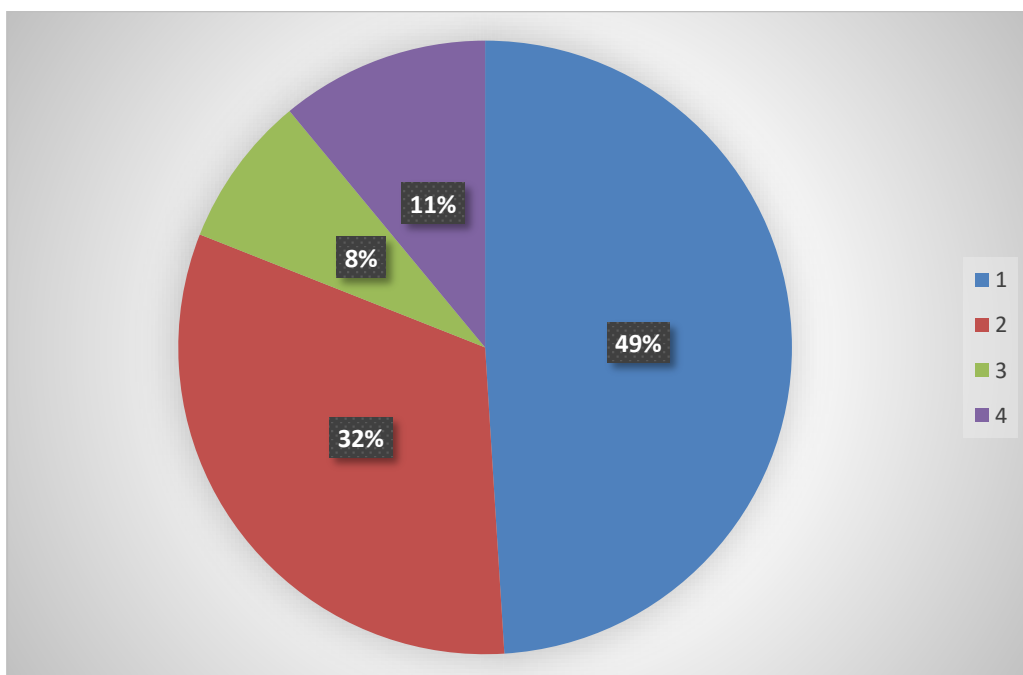
Діаграма К.2 Відвідували б ви тренінги та семінари на тему «Інклюзивна освіта»? (спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика)).

1. Так
2. Ні
3. Скоріше так
4. Скоріше ні

Діаграма К.3 Чи є необхідним введення до навчального плану дисципліни «Основи інклюзивної освіти»? (спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика)).

1. Так
2. Ні
3. Скоріше так
4. Скоріше ні

Додаток Л

Аналіз оцінки студентами свого рівня інклюзивної готовності

Як ви оцінюєте рівень своєї готовності до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами? (спеціальності 014 Середня освіта (Хімія) та 014 Середня освіта (Математика)).

